

Тарас КОРОСТИЛЬОВ
(Київ, Україна)

**Вибрані листи
до проф. Івана Турцевича**

Перебіг інтелектуального життя в Україні протягом ХХ ст. відбувся на тлі постійних розривів із попередньою традицією, виробленою блискучою плеядою вчених, діячів освіти та культури. Сьогодні виявляється очевидним, що ця перервність продовжує впливати на формування світогляду наших сучасних співгромадян і викликає до життя релікти тоталітарної доби з відголосками культу особи Й. Сталіна, відсутністю толерантності щодо альтернативних точок зору і цілковито шаблонними оцінками діячів вітчизняної історії та культури.

Знаковим є більшовицький переворот 1917 року, який виступає хоч і штучним, але вагомим вододілом у вітчизняній історіографії між досягненнями вчених Російської імперії та радянською наукою. Однак, десятиліття, що йшли за жовтневими подіями 17 року у Петрограді, зрозуміло, не були часом світоглядного “прозріння” для широких верств української інтелігенції. Не всі і не одразу сприйняли нову владу і нав’язану нею пролетарську культуру, так само, як і не всі ідейні противники радянської влади в середовищі людей науки, освіти та культури відкрито вступали в безнадійну в своїх засобах боротьбу з нею. Переломним у багатьох розуміннях постає в історії України ХХ ст. 1930-й рік, коли С. Єфремов, “совість української інтелігенції”, через півтора місяці допитів визнав себе винним в організації міфічної контрреволюційної організації СВУ мимоволі завдавши тяжкого удару по самій інтелігенції, котра після цього резонансного політичного процесу вже не почувалася на силі протистояти тиску тоталітарної влади ні в мистецькій, ні в науковій сфері. В особі С. Єфремова Всеукраїнська Академія наук втратила одного з найбільш принципових захисників власне наукових інтересів перед партійним втручанням.

Тому, кінець 20-х – початок 30-х років був відзначений значними кадровими і організаційними змінами в Академії. Так, 1 лютого 1930 р. Комісію для вивчення візантійського письменства постановою Історично-філологічного відділу було перетворено на Комісію для дослідів з історії Близького Сходу та Візантії [9, с. 98]. Для теми даної публікації ця “передісторія” важлива тим, що помітним, хоча й мало-відомим співробітником і керівником обох комісій був ніжинський професор І. Г. Турцевич.

І. Г. Турцевич (1856–1938) Вищу освіту здобував в Історико-філологічному інституті князя Безбородька в Ніжині (далі – НІФІ) куди і повернувся будучи призначеним на посаду екстраординарного професора при кафедрі римської словесності після тринадцяти років викладання давніх мов у І Київській гімназії. Філолог-класик, основні наукові інтереси якого лежали в царині історії культури давнього Риму та Візантії. Серед численного наукового доробку І. Г. Турцевича помітне місце займають опубліковані оригінальні монографії з історії водопостачання в Римі та культу Вести, перший в Російській імперії переклад творів Елія Арістіда, актуальні й на сьогодні статті з історії провінційного управління в Римській імперії.

У якості керівника осередку Близькосхідної комісії в Ніжині професор Турцевич неодноразово подавав до друку свої праці з історії Візантії. Так, у Візантологічному збірнику, що планувався до друку ще Комісією для вивчення візантійського письменства, заявлено дві статті: “Про деякі права й привілеї міст ромейської імперії” та “Проекти виправити юліанського календаря у Візантії” [7, арк. 6]. Однак, збірник не було надруковано. Відчуваючи політичну кон’юнктуру і незацікавленість української академічної науки в його роботах Турцевич намагався опублікувати результати своїх робіт, присвячених соціально-економічним проблемам історії давнього Риму і Візантії в московських “Архівах” Інституту Маркса і Енгельса [2, арк. 13]. Враховуючи те, що у Ніжинському архіві [5] нам вдалося виявити лише чернетки матеріалів, запропонованих до друку в “Архівах”, а саме: рецензія Турцевича на книгу М. Ростовцева “Социально-экономическая история Римской империи [3]” та матеріали до статті про рух зилотів у Фессалоніках середини XIV ст [4], реальним є припущення, що ці роботи були надіслані в Москву, але так само не були надруковані через чистки в Інституті Маркса та Енгельса зміну концепції видання “Архівів” [1, с. III].

На сьогоднішній день залишає бажати кращого висвітлення у вітчизняній історіографії життя, діяльності і побуту так званої неревольюційної інтелігенції, людей мистецтва та науки, котрі не брали активної участі в подіях революції та громадянської війни, не дозволяли собі публічно оцінювати радянську владу і завдяки цьому пережили утиски і репресії з боку переможного пролетаріату. Гостро відчуваючи крах звичного для них світу, переживаючи суспільні зміни як особисту життєву поразку колишні високоосвічені викладачі гімназій та інститутів, не маючи можливості реалізувати свої таланти в країні, де культура і освіченість виступали синонімами буржуазності та контрреволюційності, зберігали гостре відчуття історії. За влучним висловом видатного німецького історика Райнгарта Козеллека історія протягом короткого періоду часу твориться переможцями, на середньострокову перспективу може визначатися ними, але ніколи не підвладна їм [8, с. 86]. Переможеними в ситуації початку 30-х років ХХ ст. і були представники старої інтелігенції. В їхніх руках залишалося відчуття втрачених можливостей розвитку суспільства, бажання на методичному рівні осмислити ті суспільні зміни, свідками яких вони були. Простір для рефлексії поступово обмежувався приватним листуванням, оскільки така звична для ХІХ ст. форма викладу власних думок, як щоденник ставала небезпечною з огляду на арешти і обшуки.

Для сучасного історика листи, що публікуються, мають неабияку цінність з огляду на неформальність спілкування двох близьких друзів, деталі щодо роботи Близькосхідної комісії ВУАН, що дає можливість уточнити маловідомі факти з біографії ніжинського вченого і самим глибоко іронічним сприйняттям навколишньої дійсності. Разом з цим, досить легко простежується процес становлення тих соціальних умов, що були своєрідним тлом для професійної діяльності українського науковця доби пізнього НЕПу та згортання українзації.

Адресант листів, що наводяться нижче – Микола Іванович Іванов, випускник НІФІ 1879 р. По закінченню навчання викладав у 4-й Київській гімназії. З квітня 1895 – викладач Ревельської Олександрівської гімназії. Через рік він посів посаду виконувача обов'язків інспектора Ризької гімназії ім. Миколи I та директора Юр'євської гімназії. По закінченню служби по відомству народної освіти Микола Іванович

повернувся в Київ, на батьківщину дружини, в місто, де пройшли його молоді роки. З І. Г. Турцевичем його пов'язували роки навчання в НІФІ і більш ніж 50 років дружби.

Архів М. Іванова виявити не вдалося. Тому вибірково публікуються лише його листи адресовані І. Г. Турцевичу з особового фонду ніжинського вченого без симетричних листів у відповідь. Листи розміщено в хронологічній послідовності, датування подається у відповідності до автографів – на початку листа ліворуч.

Всі листи публікуються вперше за автографами, мовою оригіналу зі збереженням їх мовно-стилістичних особливостей. В квадратних дужках з трикрапою [...] подаються пропуски в тексті листа, що не підлягають реконструкції чи прочитанню.

ДОКУМЕНТИ

10/V/30.

Київ

Дорогой Ив. Григорьевич!

Благодаря заботам о Вас почтеннейшей Анны Семеновны¹, информовавшей Вас о старом календаре, я имел высокое удовольствие получить Ваше приветственное послание в первый день моего наступающего семидесятилетия, и как раз в то время, когда у нас собралась кампания, невеличка, але честна немногих близких – зятя покойн. М. И. Кричина с женой, сына Константина со свояченицей, двух дам – приятельниц жены и одной подруги Вашей крестницы.

Итак вышло, что вы духом пополнили нашу компанию. Теперь, по-видимому, Вы перешли на новую “высшую ступень” присутствия в Киеве, присутствия невидимого, духовного. А я на основании Вашей же информации чаял встретить Вас в Киеве не духовно только, но и телесно – еще 13 с[его] м[есяца], справлялся в об'явлениях Академии, не назначено ли там Ваше чтение, но искал Вашу фамилию, а не какого то бывшего Вашего слушателя. Естественно, ничего не нашел и решил, что Вы сами, или Вас отложили на время. А теперь оказывается, что у Вас не кстати какая то жаба поселилась, или какой то там ларингит неуместный. Однако Вы вновь сообщаете о каком то выступлении. Не знаю где и когда. Ничего не сообщаете. Скупо.

Доканчиваю описание нашей резиденции. С парадного вступаете в сени (не новые и не кленовые, а просто дощатые и довольно дырвяые), из сеней – в переднюю, из передней попадаете в столовую, она же спаль-

ня наша с женой, Дальше следует комната Вашей крестницы. На этом и обрывается наше куцое жилище. Есть, конечно, кухня и даже ванная, не входящие в счет жылых помещений, оплачиваемых по советскому местному тарифу. Таким образом, кимнат у нас две, а обитателей трое. Вид на окружающую зелень и дебри (лет 20 тому назад здесь были настоящие дикие дебри, принадлежавшие военно инженерному ведомству и потому для жительства запретные). В свое время Вы и по Риму и по Вене и еще где там путешествовали без гида, а теперь в бывшей Вашей резиденции – Киеве Вам требуется гид – поршлей. Это напоминает Христа сказавшего Симону Петру: когда ты молод, идешь, куда хочешь, когда же состаришься, поведут тебя, куда не хочешь². Если Вы точно сообщите мне, когда не духом только, но и телом явитесь в Киев, я с удовольствием явился бы Вашим гидом с самого вокзала, куда бы Вы не захотели.

При нашей квартире есть сарай, но он наполнен не сеном, а дровами. Это, конечно, не мешает товарищам время от времени освобождать дверь от замка для удостоверения, не найдется ли там чего-нибудь достойного их внимания. А по поводу сена у меня сейчас же сложилась дополнительная строфа к строфе о вегетарианстве:

“И сено скоро будем кушать,
Коль соработ нам заготовит,
И уж, конечно, будем слушать,
Что коммунизм нам рай готовит”.

Dixi!

Vale! Н. Ив[анов]

P.S. Описание состояния Вашего сада явно свидетельствует, что Вам не достает завхоза. А. С., конечно, заведует министерством продовольствия, а пост наркомзема, очевидно, пустует. Верочке³ это очевидно от того, что Вы единоличник, а не колхозник, индивидуалист, а не общественник – социалист-коммунист.

По каллиграфии Вы, наверное, кандидат на черную доску.

[прип. олівцем на полях арк. 3] А что сей сон означает, что Ваш б. слушатель подыскивает при Акад. или в Академии и для себя, и для *Вас* комнату? Это что то таинственное! – Секретное? И не полезнее было бы Вам озаботиться подысканием комнаты в Харькове, на всякий случай.

ДАЧОН. – Ф. 6112. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 3–4 зв.

8/VI/1930.

Киев.

Наилюбезнейший Ив[ан]. Гр[игорьевич]!

Primum pergo finioque, quod coepi*.

Пришла уж новая весна,
Дожди с собою привела,
Коллективам, может, и красна
Живот у мясоедов подвела.

“Поэт” стихи свои марает,
Вегетарьянцы не тужат,
Картофель роль свою играет,
Щавель, цыбуля им служат.

И для советского волненья,
Но и для классовой борьбы,
Не для коментарьев выполнения,
Поэт рожден для стихопренья.
Не избежать своей судьбы.

Postea

На случай действительного, реального, а не только воображаемого, желаемого и ожидаемого, приезда Вашего в Киев сообщаю свой действительный, непосредственный, никаких комментариев не требующий адрес (ниже).

Для ориентирования же Вашего в красном Киеве, после пятнадцатилетнего игнорирования его Вами, сообщаю Вам, б[ыть] м[ожет], небесполезные сведения. Для удешевления проезда с вокзала в центр Вы можете вкупе с чемоданами воспользоваться трамваем. С № 2 трамвая Вы прибудете за 15 коп. на ул. Воровского (б[ывший] Крещатик). Если Вы, несмотря на Ваши протесты против коммунистического житья, все таки захотите воспользоваться, хоть бы на первых порах, найти убежище в доме наукових робітників, Вам надлежит сойти на углу б. Прорезной (ныне ул. Свердлова) и проследовать один квартал по сей Свердловке вверх до угла Пушкинской ул., где и находится дом ученых.

Если бы у Вас явилась охота непосредственно проследовать в нашу обитель, вот адрес: *Виноградный проул., №7, кв. 2.*

Для сего Вам надлежало бы с вокзала сесть на тот же №2 трамвая, но на углу Интернациональной** (б. Безаковской) ул. и бульвара Шевчен-

* Лат – насамперед продовжую і кінчаю те, що починаю.

** Вул. Комінтерна, з 2009 р – С. Петлюри.

ко (б. Бибиковский бульв.) сойти с №2 и сесть на №7 трамвая, с которым Вы проследуете до Александро-Невской церкви на ул. Революции (б. Александровск[ая]). Сойдя у сей церкви, отправится по ул. Розы Люксембург (б. Екатерининская) и дойти до конца ее, а дальше по ул. Михайличенка (б. Елизаветинская) повернуть налево и дойти до вновь построенного деревянного двухэтажного здания. Против этого здания есть переулочек – тупик – Это наш Виноградный. По левой стороне переулочка надо проследовать до самого конца его; крайний дом (деревянный) без ворот, и есть наша резиденция, а парадный ход сзади, у мостика над пропастью.

Vale! До побачення

[Н. Иванов]

ДАЧОН. – Ф. 6112. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 1

12/VII/30.

Дорогой Ив. Григорьевич.

Последнее и предпоследнее Ваши получил своевременно. Нередко заходя посмотреть на объявления о чтениях в ВУАН, вывешиваемые на Короленковской №57 и 35 (исторична секція) по соседству с предложенною Вам резиденциею с топчаном для подушки и одеяла. Надеялся увидеть объявление и о Вашем чтении. Но оказывается, у Вас lumbago Kijewiensis и cupido Aldeniensis, но К-ль теперь не интересен, когда султана там нет, а остались Галатский вор и базарные собаки, афинские же греки, по моим наблюдениям в 902 году, просто жулики и мошенники и не стыдятся [...] показывать “темницу Сократа”. Недостает им еще Диогеновой бочки и фонаря, с которым он днем искал человека – не жулика. Между тем я, расхаживая по Короленковской ул., продолжал строить строфы и рифмы на предложенные Вами и др. темы. Демьяновские стихи, которыми Вы очень довольны, по видимому, мне совсем не нравятся (не направлением, которое [...] только одобрять, а своею композициею). Это раешник, пожалуй, можно прибавить, политический. Только раешник хорош, когда он краток и меток и дается как иллюстрация. Пожалуй, и Демьян предлагает свои дровяные стихи как иллюстрацию к политическим событиям, но беда в том, что он дает лошадиными дозами, вываливает свою продукцию целыми бочками, тоннами и вагонами. Прет от этой продукции агитационным тяжким духом.

Мои опыты:

Советует любезный друг
Писать наивные идиллии,
У нас же “выявляется” вокруг
Уж нечто в роде Пикадилли.

-...-

Пастушеская тема ныне
Не так проста, не так ясна,
Не во фригийской уж долине –
В колхозе ныне жизнь полна.

-...-

Заброшены свирели пастухов,
Шум классовых боев мы ныне
И пролетарских петухов
Должны вполне держать в помине.

-...-

И пастухов, пастушек резвых
Считать наивными напрасно,
Они из коммунистов трезвых
И “Маркс” напишут вам прекрасно.

-...-

Однако ж были б мы неправы,
Не признавая у них толк,
Одни и те же у них нравы
Не нужно им сапог или порток.

-...-

-...-

У нас культура несомненно
Дерет вперед весьма отменно:
У женщин юбки и штаны
Совсем становятся равны.

-...-

У хлеба с булкой была дружба
Когда-то на “святой” Руси,
Теперь же хлебу только службы,
И то лишь дважды укуси.

-...-

Был славен Нежин огурцом,
А Киев фруктовым вареньем,
Теперь какими же “зразками”,
Славны они каким твореньем?

-...-

С огурцами ныне совсем тихо,
А варенье для твердолобых,
Стоматам нашим это лихо,
Зато Демьяны на улове.

-...-

Думал было вновь заглянуть в “тот уголок земли, где я провел четыре года приметных”, посмотреть на канализованный Остер и покушать нежинских огурцов, но последних и у вас, вероятно, нет, как и у нас. К тому же постоянно pluit. Впрочем, если Вас летом не отправят к афинским жуликам, то, возможно, что еще нагряну. – Вы сожалеете, что нет для Вас аэропьяна, а я полагаю, что в быстроте и стремительности путешествия нет никакой поэзии. На велосипеде я ездил с удовольствием, потому, что удобно было выбраться за город и поездить по полям. Это я проделывал в Юрьеве и на Рижском изморье. Вы незаконно пишете на конверте адрес: или – или. Но 1) Ваша крестница теперь уже не бухгалтер, а секретарь технического отдела (того же [...] синдиката); во 2) она, вероятно, скоро будет в профотпуске. Посему, если будете пускать послание, адресуйте на Виноградн[ый] проул., №7, кв. 2.

Ваше мнение насчет обособления “ученой” орфографии антисоциалистично. Вы хотите “отрыва от масс”. Да и нужна ли ученым ученая орфография? Филологи во всякой орфографии могут разобраться, а нефилологам “ученая” бесполезна. Насчет консерватизма в орфографии, конечно, пример французов и англичан показателен, но для нашей малограмотной или совсем неграмотной массы попроще орфография легче. Значит, и тут Ваше мнение антисоциалистично. Вашей каллиграфии хватило только на одну первую страницу Вашей тетрадной бумажки. Посему Вы и по каллиграфии и по орфографии остаетесь кандидатом на *tabula nigra*.

Vale plurimus

Н. Ив[анов]

В Д[оме] ученых постельные принадлежности имеются.

ДАЧОН. – Ф. 6112. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 12–12 зв.–12а–12а зв.

22/VII/30.

Киев.

Дорогой Ив. Григорьевич,
любезный кум и благодетель!

Ваше “з нагоди 50-річч. наук. діяльності” подстегнуло меня вспомнить ... 50-ти летие нашего вылета из Институтского улья. И воспылала фантазия рифмами, иногда нескладными, но чистосердечными и в общем благодарными. Вот представляю на Ваш строгий классический суд некую поэму давно уже отошедшей эпохи молодости и наших отцов-благодетелей “хранителей юности”, учителей.

Вот:

Министром был тогда Толстой⁴;
Свирепый был администратор,
Ученый, хоть и “не простой”

[...]

И Рихард⁵ noster, amator equorum,
Фанатик классик-латинист,
Furoque всех studiosorum
Неутомимый грамматист.

#

Краса и гордость Института
Славян любовник Будилович⁶
Славянскую кашу замешивал круто,
Умов студенческих был ловчим.

#

Никитин⁷, красавец грекоподобен,
С женой плясуньей красавицей бойкой,
Студентам был весьма удобен,
Ученый – грек, академик не стойкий 3)

#

И Люперольский⁸, наш историк,
Гречанки прекрасной ума обольститель,
На жизненном пиру не стоик,
Умов чужих не уловитель.

#

И Гротик⁹ с усиками черными,
И честный историк Руси просвещенья,
Боями классными не одержимый,
Имен не минет ваших без сомненья,
Под сенью науки мим хранимый.

#

Почти и мы свершили свой путь,
Последние первого вылета роя,
Скорее желавшего шею согнуть
В учительских шорах бесполого кроя (вицмундира)

#

Не сетую на свой удел,
На дно осела горечь жизни,
Ведь и желаньям есть предел
На жизненной богатой тризне.

#

Однако горды мы одним:
Из первых первенец птенцов,
Светильник нежинский, незрим,
Но держит знамя он отцов. –

[...]

а из преисподней ведь Харон назад не повезет.
Vale maxime plurimumque

Н. Ив[анов]

Крестница Ваша благодарит за авансовое поздравление и надеется когда-то посмотреть *almam matrem patris* и *latifundium domiciliumque compatriis*.

ДАЧОН. – Ф. 6112. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 10 зв.–11–11 зв.–10.

19/X,30,
Киев.

Дорогой Иван Григорьевич!

Осень еще не поздняя,
Грачи еще не улетели,
Лес не обнажился,
...конечно, поля не опустели.
Лето уж вновь наступило,
Больше нет уж дождей неизбывных,
В Нежине грязь уступила
Место пыли и запахам отзывным
Солнце греет красный Киев,
Школьник проводит экскурсию,
Физкультурники ходят полунагие,
Ставят в театрах дискуссии.
Академия митингует,
Польским панам посылая угрозы
Украинцам братьям уж диктует
Бросить на головы ляхов молнии, грозы.
А Вы всё прозябаете в уеденении и не

Примыкаете к массам, отстаете от темпов жизни... Я всё надеялся видеть Вас в красном Киеве. Пользуйтесь установившейся погодой.

Я прочитал, насколько мог одолеть Ваши *opera, que super sunt*, и нашел, что Вы большой оптимист, предполагаете у Вашего читателя, как можно думать, тот же запас лингвизма, что и у Вас. На любой странице

у Вас масса терминов, выражений, целые надписи в статьях на четырех языках! Нужно обладать по крайней мере Вашей библиотекой, чтобы все это преодолеть. Конечно, Иорданам, Фроррам и прочим Вашим компаньенам переводы подлинных выражений и текстов не требуются, но ведь Иорданов и проч[их] все таки единицы. Nomi[ni] procul profani! Но иногда и для профанов полезно многое узнать о товарищах римлянах и проч. Sat!

Привет Вашему соседу – Михаилу Николаевичу¹⁰.

Vale!

Н. Иванов

P.S. Я приготовил для Вас прекрасную опору, но, видно, придется доставить ее в Вашу резиденцию.

ДАЧОН. – Ф. 6112. – Он. 1. – Спр. 59. – Арк. 16–16 зв.

8/XI/30,

Киев.

Как это Вы, дражайший кум, решились подумать, что я забыл о Нежине и вашей латифундии с “стародревними” обитателями ее? Ведь я же помнил Ваше сообщение, что в половине сентября Вы должны будете в ВУАН доклад докладывать о “не нужном, конечно, социалистическому строительству стародревнем Вергилии”¹¹, и что в благоприятном в отношении *vanitas* случае намерены быть в Киеве самолично. Впрочем, об этом вскользь я упомянул в прежнем *epistola*. Оказалось, я *egavus*, как, кажется, и Вы со стороны Ваших здешних друзей. Я тут, конечно, не причем, и нипричем, что Вы остались без часов, об этом раньше, по аллюрам мистера Золотницкого, можно было догадываться. Дело в том, что теперь, по общему, распространенному в публике, мнению, часовщикам-профессионалам часов в ремонт отдавать нельзя: они, т. е. часовщики, всячески обворовывают часы, снимают все, что могут, так как, нуждаясь в разных частях часов, не могут найти нужного, так как такового товару, социалистическому строительству не очень нужного, в продаже не имеется.

Что касается Вашего намерения купить будильник, то могу дать благой и нелицеприятный совет, – будильника не покупайте, если не имеете виду даром выбросить редкие и так ныне деньги. Дело в том, что ходячие будильники (круглые и прямоугольные) из т. наз. немецкой дешевки, особенно подержанные, больше времени держатся у часовщиков в ремонте, чем исполняют свои обязанности у владельцев их. Конечно, по случаю из надежных рук можно купить и хороший будильник, но хорошие будильники (французские и американские) были в свое время очень дороги

и очень старые тоже не надежно ходят. Новых теперь порядочных будильников, нет, как и вообще, кроме московских “ходиков”, новых часов, в продаже нет. Недавно выпущенные Киевским заводом “Физико-химик”, будильники, из общей массы негодных будильников нисколько не исключаются.

А Вы лучше вот что сделайте, чтобы быть (в потенции) “при часах”: пришлите мне Ваши карманные часы, барабан которых у Вас отобран Золотинским, и я, м. б., подберу недостающие им части и, как только налажу их на путь правильной социалистической работы, немедленно вышлю Вам обратно.

Итак, отвлекитесь на некоторое время от Вашей “стародревности”, найдите при помощи Анны Семеновны подходящую круглую жестянку (лучше из-под консервов), соберите все относящееся к Вашим карм[анным] часам, выложите жестянку внутри чем-ниб. мягким, напр. старую ватую, вложите туда часы, закройте хоть картонкой, Анна Семеновна обошьет эту жестянку тряпочкой, Вы напишете мой адрес и сдадите на почту. Кажется подробный рецепт, если Вы захотите применить его, а какая могла бы причина помешать Вам сделать это – разве всё та же Ваша “стародревность”?

Меня заинтересовало Ваше сообщение о каком-то Кузнецове. Не Степан ли это Васильевич, который служил в Риге, потом в Уфе (окружным инспект.) потом в Одессе – тоже окружным. С ним я был коротко знаком и мне интересно было бы получить от Михаила Николаевича сведение о том, какой это Кузнецов. В [...] списке Инст. студентов за 1893 г. значится два Кузнецова – Ст. Вас. Кузн. очень предприимчив, и я полагаю, что он перед или во время революции мог [...] на дальний восток из Одессы.

[...]

Vale plurimum.

ДАЧОН. – Ф. 6112. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 13–14 зб.

Коментарі

¹ Бондаренко Ганна. Семенівна. – квартирантка І. Г. Турцевича, що жила в його будинку з 1923 по 1938

² Неповна цитата з Євангелія від Іоана 21: 18–19.

³ Дочка М. І. Іванова і хрещениця І. Г. Турцевича.

⁴ Толстой Дмитро Андрійович, 1823–1889. З 1861 по 1880 – фактичний керівник Міністерства народної освіти, автор ряду консервативних реформ у сфері освіти.

⁵ Фохт Ріхард Августович, 1834–1911. Філолог-класик. Народився в Германії (Саксоція). Вихованець Ерлангенського та Ляйпцізького (1856) університетів. Протягом 1867–1875 – викладав латинську мову в Санкт-Петербурзькому історико-філологічному інституті. В 1871 захистив докторську дисертацію, з 1875 р. – ординарний професор НІФІ.

⁶ Будилович Антон Семенович, 1846–1908. Російський філолог, славіст. З 1875 по 1881

⁷ Нікітін Петро Васильович, 1849–1916. З 1875 по 1879 р. професор НІФІ. Викладав грецьку словесність.

⁸ Люперсольський Петро Іванович, 1836–1903. Учень Ранке, Моммзена, Курціуса і Куторги. Історик античності. Професор НІФІ з 1875 по 1897. [Докладніше див.: 6].

⁹ Грот Микола Якович, 1852–1899. Визначний вчений-психолог. З 1875 по 1883 р. – професор кафедри філософії НІФІ. В 1883 р. Іванов і Турцевич були присутні на захисті його докторської дисертації в унів. Св. Володимира.

¹⁰ Бережков Михайло Миколайович, 1850–1932, відомий історик-руси́ст, випускник Санкт-Петербурзького університету (1879), учень К. Бестужева-Рюміна. Протягом 1882–1904 рр. – професор Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині, з 1919 р. – позаштатний професор Ніжинського інституту народної освіти та бібліотекар фундаментальної бібліотеки.

¹¹ На засіданні Комісії для дослідів з історії Близького Сходу та Візантії І. Г. Турцевич мав виголошувати доповідь до 2000 ювілею Вергілія [Див.: 9, с. 108]. З контексту листа випливає, що доповідач не був присутній на засіданні.

Джерела і література:

1. Архив К. Маркса и Ф. Энгельса (под ред. В. Адоратского). – М.: Партийное издательство, 1932. – Т. 1 (вып. VI).

2. Відділ Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжин (далі – ДАЧОН). – Ф. 6112. – Оп. 1. – Спр. 20.

3. ДАЧОН. – Ф. 6112. – Оп. 1. – Спр. 343.

4. ДАЧОН. – Ф. 6112. – Оп. 1. – Спр. 307; 364; 255; 258; 263; 264; 265; 266; 267.

5. ДАЧОН. – Ф. 6112. – Оп. 1.

6. *Гордієнко Д. С.* Ad fontes: до витоків ніжинської античної школи // Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії №3: Історико-культурологічний збірник. Вип. 3(6). – Ніжин, 2007. – С. 99–120.

7. Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. X. – Од. зб. 18680.

8. *Козеллек Райнгарт*. Часові пласти. Дослідження з теорії історії / Пер. з нім. В. Швед. – К.: Дух і літера, 2006.

9. *Циганкова Е.* Сходознавчі установи в Україні. Радянський період. – К.: Критика, 2007.

Тарас Коростильов (*Київ, Україна*) **Вибрані листи до проф. Івана Турцевича**

Археографічна публікація вибраних приватних листів до професора Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька І. Турцевича від однокашника М. Іванова, які дають можливість глибше розглянути умови життя і праці українського вченого на початку 1930-х років.

Ключові слова: листи, Турцевич, Іванов, ВУАН, Ніжинський інститут

Тарас Коростыльов (*Киев, Украина*) **Избранные письма к проф. Ивану Турцевичу**

Археографическая публикация избранных частных писем к профессору Нежинского историко-филологического института князя Безбородка И. Турцевича от однокашника М. Иванова, которые дают возможность более глубоко рассмотреть условия жизни и труда украинского ученого в начале 1930-х годов.

Ключевые слова: письма, Турцевич, Иванов, ВУАН, Нежинский институт

Taras Korostylov (*Kyiv, Ukraine*) **The selected letters to prof. Ivan Turcevych**

It is the archaeographic publication of selected private letters to the professor of the History-and-Philology institute of prince Bezborodko in Nizhyn I. Turcevych from his fellow student M. Ivanov, through which the deep investigation of life and labour conditions of the Ukrainian scientist at the beginning of 1930th. is made more possible.

Keywords: letters, Turcevych, Ivanov, VUAN, the Institute of Nizhyn